Ignasi Mª Muntaner

LA VALLMOLL I LA VIA MORISCA

RESUM

Quan en la documentació es parla de Vallmoll, hi ha qui la identifica només amb la Vallmoll més coneguda, un municipi de l'Alt Camp, tocant al riu Francolí, documentat des del segle XI. Però hi ha també una Vallmoll penedesenca, citada entre els segles X i XII, nom que poc a poc va caure en oblit, de manera que avui difícilment hi ha qui pugui donar raó d'aquines terres correspon.

L'any 1985 Antoni Massanell i Esclasans, encara que no volia tractar directament la localització de la Vallmoll ja que el títol del seu article era Dues capelles [penedesenques] no inventariades 1, donava la situació aproximada d'aquesta vall. Com que una de les dues capelles de què parlava era la de Sant Pau de Vallmoll, apuntava que podria ser una capella de Sant Pau Apòstol que l'any 1366 hi havia en el terme de Sant Pere Molanta. I en relació a això recorda que les terres per on passava la carretera que va de Vilafranca a Barcelona eren conegudes com Vallmoll, i repeteix el que ja havia dit en un article anterior 2, que la creu que hi havia al començament d'aquesta carretera, la creu dels Cirerers, també tenia el nom de creu de Vallmoll. Massanell diu, finalment, que els termes de Vilafranca i Sant Pere Molanta, tenen límits comuns per la banda de Vallmoll. La localització general de la Vallmoll que fa Massanell és, doncs, prou clara, però no explica quins són els límits i l'extensió de la Vallmoll. Amb la documentació medieval, però, es poden determinar amb força exactitud.

ABSTRACT

Commonly, whenever documents refer to Vallmoll they do so bearing in mind the well-known town in the Alt Camp Area, next to river Francolí, of which records date back from the 11th Century. However, there is a Vallmoll in the Penedès Area, already mentioned between the 10th and 12th centuries. This name gradually disappeared into oblivion and today practically no one can provide information on where this town used to be.

In 1985, Antoni Massanell i Esclasans, even if he did not pretend to specifically deal with Vallmoll's location since his article was headed Dues capelles [penedesenques] no inventariades 1 (Two chapels out of the inventory in the Penedès Area), provided an approximate location of this valley. One of the chapels he referred to was Sant Pau de Vallmoll and the author pointed out that it could have been in the same place as a chapel devoted to Saint Paul Apostle, which existed in 1366 within the municipality of Sant Pere Molanta. With regard to this, the author reminds that the road from Vilafranca to Barcelona crossed the lands known as Vallmoll, and repeats what he had already stated in an earlier article2, which is that the cross placed at the beginning of this road, the Creu dels Cirerers, also bore the name Creu de Vallmoll. Finally, Massanell says that the municipal boundaries of Vilafranca and Sant Pere Molanta meet one another on the Vallmoll side. Althogh the general location of Vallmoll made by Massanell is clear enough, it does not explain its boundaries and extent. However, medieval documentation can be used to determine both of them with enough accuracy.

L'ADJECTIU "MOLL"

En primer lloc cal dir, encara que sembli obvi, que la Vallmoll era una vall, un depressió del terreny. I també que era moll. L'adjectiu moll, que avui en català central té únicament el significat de mullat, antigament volia també dir, i aquest sentit es conserva encara en alguns dialectes,[3] suau, bla. Per tant, una *vall moll* era una vall suau, aplanada. Que una vall es digui *moll* i no *molla* correspon a la morfologia pròpia del català antic. L'adjectiu *moll*, que avui té també forma femenina, *molla*, antigament era invariable i s'aplicava, sense canvis, tant a paraules masculines com femenines. Així es deia "un cinturó moll" (que volia dir ample, poc cenyit) i també "una roba moll" (ampla, poc cenyida).[4] Per tant, com que vall és una paraula femenina, encara que porti l'adjectiu *moll*, que avui ens pot semblar masculí, cal parlar d'una *vall moll*, i dir la *Vallmoll*.

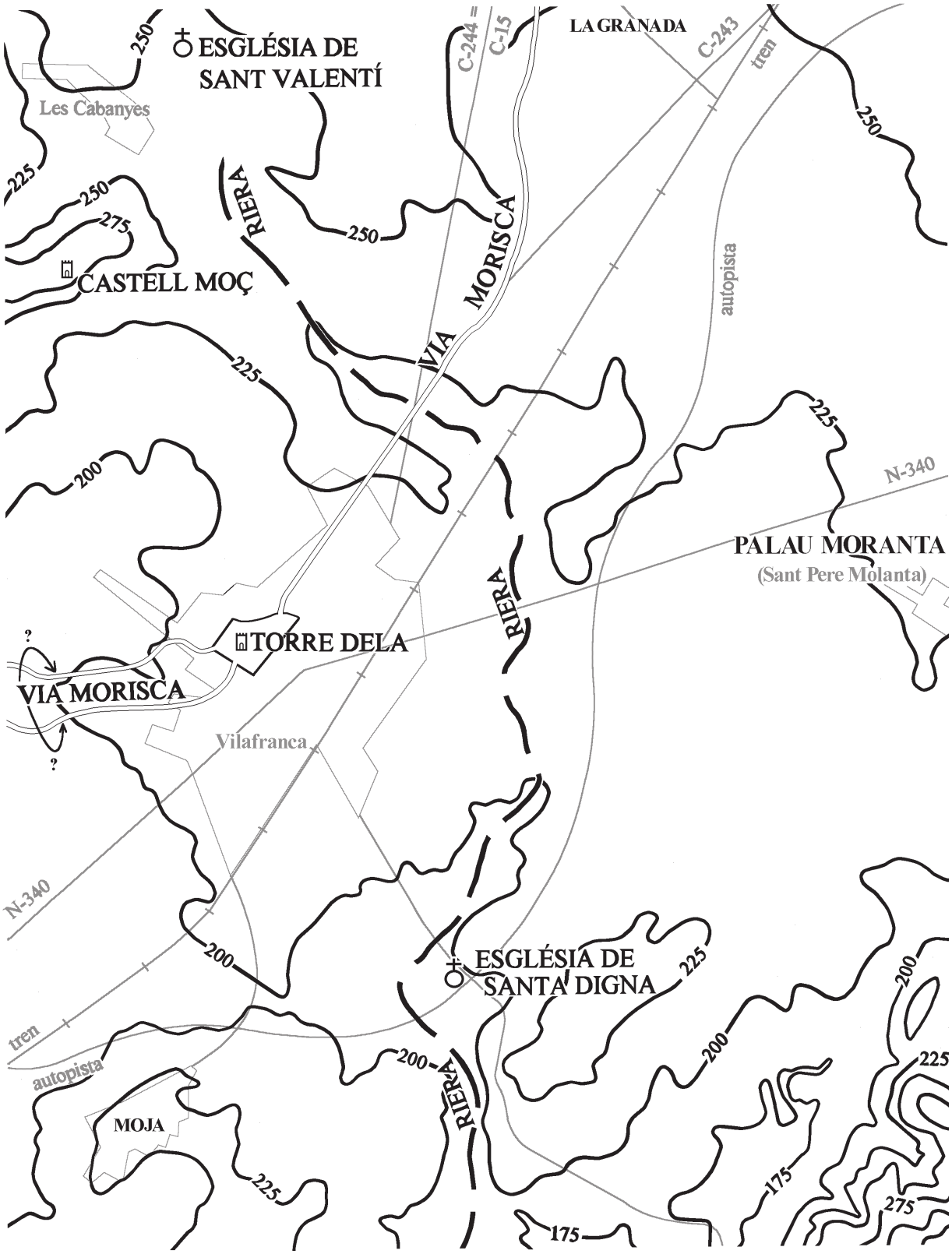
LA VALLMOLL: UNA VALL AMB UN CURS D'AIGUA

Entre els segles X i XV, aquest topònim apareix, que jo sàpiga, 67 vegades en la documentació: 28 en el segle X, 18 en l'XI, 4 en el XII, 5 en el XIII, 4 en el XIV i 5 en el XV. Però amb una diferència: mentre que en els segles X, XI, i XII Vallmoll és un topònim, en els segles XIII, XIV i XV, els seu ús com a topònim és pràcticament nul i el trobem majoritàriament usat com cognom [5].

Aquesta Vallmoll era al Penedès, en el terme del castell d'Olèrdola. Així ho diu el text més antic dels que esmenten la Vallmoll penedesenca, una venda de diverses terres que el 7 de gener del 975 fa una tal Galinda a un tal Ennec. Una de les terres venudes era "in comitatum Barquinonensis, in terminio castri Olerdula [...], in Vallemolle" [6].

Però el terme d'Olèrdola era molt extens, gairebé ocupava una tercera part del Penedès, des del mar a migdia fins a Pla del Penedès a tramuntana i des del terme de Subirats a llevant fins al de Castellet a ponent [7]. Molts dels documents que parlen de la Vallmoll són poc útils per a precisar més la seva situació, perquè es limiten a donar-ne el nom, sense cap altra indicació geogràfica, però n'hi ha uns quants que ens donen informació útil i suficient.

En primer lloc es diu que hi passava un torrent. Així, el 980, una propietat que era a la Vallmoll limitava amb "ipsa aqua".[8] La paraula aqua, aigua, que avui fem servir com a terme genèric per a anomenar el líquid que serveix per a beure, cuinar, rentar, etc., en el segle X indicava també un curs fluvial més o menys continu. Així es veu en un document del 992 de la catedral de Barcelona que fa una relació dels límits del terme d'Olèrdola i que assenyala com a extrem sud-oriental del terme "ipsa aqua de Chunido": aquesta aqua era el torrent de Cunit.[9] Tornant a la Vallmoll, l'"aigua" que hi passava no era un rierol ni un fondo sec sinó un torrent. Ho diu un document de l'any següent, en el qual unes terres que eren a la vall limitaven a llevant amb "ipso torrente unde aqua discurrit".[10] El mateix diuen altres documents, bé amb paraules idèntiques,[11] bé amb expressions semblants, com fa un que es refereix a "ipso aquaducto".[12] Això no vol dir, però, que fos un curs d'aigua continu, sinó, probablement, intermitent, com passa amb la majoria de torrents i fondos del Penedès. Ho indica un dels textos quan fa servir l'expressió "unde aqua discurrit per tempus pluviarum",[13] és a dir, per on passa l'aigua en el temps de pluges. Sabem, doncs ja, que la Vallmoll era una vall ampla i plana, i que per ella passava un torrent de certa importància.

ESGLÉSIA DE SANT VALENTÍ
Les Cabanyes
CASTELL MOÇ
LA GRANADA
C-244
C-15
C-243
tren
autopista
RIERA
VIA MORISCA
PALAU MORANTA
(Sant Pere Molanta)
N-340
TORRE DELA
VIA MORISCA
Vilafranca
ESGLÉSIA DE SANTA DIGNA
MOJA
250
225
200
175
275

ELS LÍMITS DE LA VALLMOLL

Respecte als seus límits, alguns dels documents diuen que la Vallmoll limitava amb Santa Digna. En un text del 982 es diu que hi passava la "uia qui pergit ad Sanctam Dignam"[14] i altres dos documents, un del segle X i un altre del segle XI, fan servir expressions semblants. Un del 996 precisa més i diu que unes terres de Vallmoll limitaven a migjorn concretament amb Santa Digna,[15] afirmació que es repeteix l'any 1057.[16] I un pergamí de l'any 1000 diu que hi ha unes terres que són "prope loccum que uocant Sancta Digna, iuxta uocitatum locum Ualle Molle".[17] És a dir, que eren unes terres que tenien a una banda Santa Digna i a l'altra Vallmoll: Santa Digna era, doncs, a tocar la Vallmoll però fora d'ella.

La capella de Santa Digna que dóna nom a les terres, que avui ha desaparegut i ha estat oblidada, era en el grup de cases que hi ha a l'angle nord-oest de la creu formada, a diferent nivell, per l'autopista i la carretera que va de Vilafranca a Canyelles.[18] La seva localització és força segura. Primer, el carrer que sortint de Vilafranca és converteix en la carretera que porta a Canyelles i va cap a aquestes cases es diu carrer de Santa Digna. En segon lloc, l'enquestador, probablement castellà, que va recollir les dades amb què es va fer, vers l'any 1915 i per encàrrec de la Diputació de Barcelona, un mapa manual del terme de Vilafranca, va donar a aquestes terres de l'extrem sud del terme el nom rar de Santarina, que deu ser la manera com ell va entendre el topònim Santa Digna. Un mapa que l'any 1970 va fer l'Àrea Metropolitana, i que, com tots, aprofita el que diuen els mapes anteriors, va transformar Santarina en Santariña. I finalment, el recent mapa comarcal de l'Alt Penedès de l'Institut Cartogràfic de Catalunya ha recuperat per a aquestes terres el seu nom correcte de Santa Digna. La situació aproximada de la capella és, doncs, clara. La seva localització exacta es pot veure en un mapa militar de principis del segle XIX que situa en el lloc on avui hi ha el grup de cases que he esmentat més amunt una església o capella que ha de ser l'avui desapareguda Santa Digna.[19]

Un altre dels límits de la Vallmoll eren, tal com ja va dit Massanell, les terres de Sant Pere Molanta. El que avui és Sant Pere Molanta era conegut en el segle X com Palau Moranta o Moronta. Moranta es va convertir en Molanta i el Palau va cedir el seu nom al titular de l'església de la població, sant Pere. En els documents de l'any 996 citats, es diu que les terres objecte de la venda, terres que limiten al sud amb Sancta Digna, limiten a l'est "in Palacio Moronta".[20]

I si a llevant el límit de la Vallmoll era a Sant Pere Molanta, a ponent era a la torre Dela. Generalment s'accepta que la torre Dela fou l'assentament medieval que amb el pas del temps es convertiria en l'actual Vilafranca. Els ja citats documents del 996, després d'anomenar Santa Digna al sud i el Palau Moronta a l'est,[21] esmenten com a termenació occidental "ipsa turre de Delane". Cinquanta anys més tard, altres dos documents tornen a dir que aquest és el límit d'unes terres situades a Vallmoll: "de occiduo in torre qui fuit de Dela"[22] i "de occiduo in ipsa torre qui fuit de domno Dela".[23]

Només falta el límit de la Vallmoll per la banda nord. Segons els documents era a l'actual poble de Les Cabanyes, més exactament, ja que el poble en aquell temps no existia, a l'església de Sant Valentí i al castell Moç. Efectivament, en el poble de les Cabanyes, sobre Vilafranca, poble natal del bisbe Torras i Bages, hi ha al nord-est, a tocar el cementiri, una esglesiola romànica dedicada a Sant Valentí, i a una mica menys d'un quilòmetre al sud del poble, al tossal on s'ajunten els termes de Les Cabanyes, Pacs i Vilafranca, hi havia antigament el castell Moç.[24] Doncs bé, l'any 1057 unes terres

propietat de Raimon Aguiló que eren a la Vallmoll, limitaven al nord "in ecclesia Sancti Valantini vel in pugo de Castelmocii"[25] i unes altres d'El·liard limitaven, el mateix any, "in ecclesia Sancti Valantini vel de Castelmocii". [26]

SITUACIÓ DE LA VALLMOLL

Aquestes dades aclareixen, doncs, on eren les terres de la Vallmoll i això ens permet veure que el nom que se'ls va donar era força adequat.

La Vallmoll correspon a la part alta del curs de la riera dita de Vilafranca, riera que després té, successivament, els noms de riera de Canyelles i de Ribes. Aquesta part alta és el tros que va des del seu naixement fins a arribar a l'autopista. El naixement de la riera és al sud-est de Les Cabanyes, prop de la masia de la Torreta, i després segueix en direcció NO-SE, paral·lela a la carretera de Les Cabanyes a Vilafranca, fins arribar a aquesta població lloc on fa un arc per evitar el turó sobre el qual hi ha edificada la ciutat. Després de passar la via del tren va en direcció sud fins aproximadament el convent de la Mare Ràfols i després cap al sud-oest, per poca estona, però, perquè uns 500 metres més enllà ja hi ha, o hi havia, Santa Digna i per tant s'acaba la Vallmoll.

Com hem pogut veure, té com a límits Sant Pere Molanta a l'est, Santa Digna al sud, Vilafranca a l'oest i Les Cabanyes al nord. I es tracta d'una vall ampla i plana, perquè entre la part més fonda, per on passa la riera, i la part més alta, a banda i banda, només hi ha un desnivell d'uns 25 metres. Es tracta, per tant, d'una vall verament molla o, com dirien els antics, moll .

LA VIA MORISCA

Els documents medievals que parlen de la Vallmoll diuen també que per ella passava una via, que és el que avui diríem carretera.

Se'n parla per primera vegada l'any 980, en un document que dóna com a límit d'unes terres de la Vallmoll "ipso semedario [qui] pergit ubique".[27] Semedario ve del llatí semitarius i vol dir sender.[28] Segons això, algú podria pensar que era un caminet, un corriol, però aquesta és una manera de parlar actual en què contraposem sender a camí o carretera, però antigament un sender era, simplement, un lloc de pas, tant si era ample com estret. I el nostre semedario era important perquè es tractava d'un sender "qui pergit ubique", que portava "a tot arreu". Els camins secundaris portaven a un lloc concret, com el que hem vist que portava a Santa Digna, i els camins que portaven "ubique", a tot arreu, eren el que avui anomenaríem carreteres generals. Dos documents posteriors, de l'any 1049, que tornen a parlar d'aquest mateix sender, li donen ja un nom de més categoria, "strada", és a dir carretera, l'"strada qui pergit ubique".[29]

I al Penedès, en aquells temps i en aquelles terres, només hi havia una carretera general que portés "ubique", l'anomenada via Morisca o Francisca, que aprofitant el recorregut de l'antiga via Augusta romana anava, segons en quina direcció es mirés, bé a França bé a terra de moros, doble destinació que és l'origen del seu doble nom. De fet, al Penedès se la coneixia majoritàriament com a via Morisca, potser perquè en el segle X els moros eren molt a prop i França estava molt lluny.

Per quina part de la Vallmoll passava la via Morisca? Sobre el seu recorregut penedesenc hi ha dues opinions. Des del pont Diable, a Martorell, fins a mitja distància entre Sant Sadurní i la Granada, tant una com altra diuen que passava per Castellví de Rosanes, Gelida, per sobre del castell de Subirats i per Sant Sadurní. Passat Sant Sadurní, des de can Bas, Antoni Margarit[30] defensa que tombava cap al sud i passava per Sant Sebastià dels Gorgs, Sant Cugat Sesgarrigues, Sant Pere

Molanta, i per la Plana Rodona arribava a Olèrdola. Pere Giró,[31] en canvi, creu que seguia fins a La Granada, passava per Vilafranca i després de Vilafranca seguia la carretera nacional que porta de Vilafranca a Tarragona.

Penso que determinar el recorregut de la via Augusta, i per tant de la via Morisca, pel Penedès, és un problema que caldria plantejar de bell nou deixant de banda les teories existents, perquè és un problema que comporta moltes dificultats i no es pot resoldre a la lleugera. De fet, les dades arqueològiques són ambigües i la documentació escassa. Cal tenir en compte que "l'estructura conservada de la via Augusta és molt variada. Tot depenia del tipus de terrenys per on passava. Així, la superfície podia ser de simple terra piconada [...], però hi havia zones on podia ser més complexa, la qual cosa exigia l'aplicació d'obres d'enginyeria".[32] Per tant, la solidesa del traçat de la via Augusta en el seu pas per les terres planes del Penedès podria ser tan escassa que les seves restes poden haver desaparegut ja des de fa molt temps. Un altre element indicador, el miliaris, només són concloents quan tenen gravat explícitament el nom de la via Augusta, com els que es van col·locar en temps d'August.[33] A la via Augusta també se n'hi van posar altres sense aquesta indicació, però no es podem distingir dels molts altres miliaris col·locats a les moltes altres vies romanes que creuaven el territori. Repeteixo que es tracta d'un problema molt complex, que caldria estudiar d'una manera més aprofundida, no superficialment com s'ha fet fins ara.

M'he, doncs, de limitar a indicar el seu recorregut per la Vallmoll, recorregut que sí que es pot determinar amb força exactitud. L'indiquen dos documents. Amb el primer es pot situar l'extrem est d'aquest tros de recorregut. L'any 1045, en la venda d'un alou feta per Digna i Baró a Bonfill i Sicarda, l'alou limitava a l'est amb Les Gunyoles, a l'oest amb Sant Pere del Palau Moranta i "de parte vero circii in strata Morischa". [34] Si la via Morisca passava al nord d'unes terres situades entre Les Gunyoles i Sant Pere Molanta, és que passava aproximadament per Sant Cugat Sesgarrigues. L'altre extrem d'aquest tros de recorregut l'indica l'any 992 el document de dotació de Sant Miquel d'Olèrdola. S'hi diu que un dels límits del terme d'Olèrdola era "ipsa strata qui pergit ad uilla qui dicitur Firriol" o, més explícitament, com diu un altre document complementari de l'anterior, "et sic uadit per ipsa uia Morisca usquequo in uilla de Ferriolo".[35] La vil·la de Firriol o de Ferriolo era la masia dita avui can Ferriol, que és a la part sud del terme de Sant Martí Sarroca, a menys d'un quilòmetre a ponent del castell de la Bleda. La part central, doncs, de la via Morisca en el seu pas pel Penedès anava des de Sant Cugat Sesgarrigues fins al castell de la Bleda, passant, d'acord amb el recorregut més lògic, per Vilafranca.

Això és l'únic de què podem tenir plena seguretat, perquè es fonamenta en textos escrits, precisar en aquest sector el recorregut exacte de la via Morisca, és, per les raons que he donar més amunt, bastant més difícil. Només es poden aventurar hipòtesis que tenen amb certes probabilitats de ser certes, aplicant el principi segons el qual la majoria de camins rurals han conservat el seu recorregut durant segles.

Si acceptem això, podríem dir que el camí que seguia la via Morisca des de Sant Cugat Sesgarrigues a Vilafranca era el que avui passa per les cases Roges, al sud-oest de Sant Cugat, va cap a l'oest, coincideix durant 500 metres amb el límit de terme entre Sant Cugat i Olèrdola, travessa la part nord del terme d'Olèrdola, coincideix durant 200 metres amb el límit de terme entre Olèrdola i Vilafranca, passa per sota de l'autopista, durant un quilòmetre va en direcció oest-sud-oest fins a entrar a Vilafranca pel carrer de Sant Cugat Sesgarrigues, travessa -o travessava antigament perquè avui aquest tros ha desaparegut- el Polígon Industrial de Llevant, segueix pel carrer del doctor Zamenhof i el del Pati del Gall i entra a l'antiga Vilafranca per la porta de les muralles que hi havia a l'extrem del carrer de la Font.

A favor d'aquest recorregut hi ha, en primer lloc, el ja esmentat poblat dit les cases Roges. Efectivament, se sap que el recorregut de les vies romanes estava marcat per cases de color vermell

que oferien allotjament als viatgers [36]. En segon lloc, hi ha la proximitat del Palau Moranta, avui Sant Pere Molanta. Com diu Pallí, "existen una serie de poblaciones que tienen el denominador comun de Palau i que se hallan a corta distància de nuestra ruta [la via Augusta]. Generalmente distan unos pocos quilómetros [la cursiva és meva] del lugar por donde pasaba el antiguo camino y se trataría de mansiones medievales o bajoimperiales construidas cerca de la ruta" [37]. En tercer lloc, en arribar a Vilafranca aquest camí rep el nom de camí del Pont Vell, nom que indicaria la seva antiguitat. I per acabar, a l'entrada d'aquest camí a Vilafranca hi havia la creu de terme dita dels Cirerers o de Vallmoll, i com es sabut, les creus de terme marcaven les sortides principals dels pobles i viles catalanes.

Entrada a la Vilafranca medieval, la via Morisca devia anar o pel carrer de la Font i del Campanar o bé pel de Grau Pere, fins a la plaça de Santa Maria o la de Jaume I, on versemblantment hi devia haver la torre Dela, i després pel carrer de Sant Bernat o el del Marquès d'Alfarràs sortia fora muralles per agafar el camí de la Bleda: carrer del General Hermenegildo Clascar, Era Enrajolada, Moret i en arribar al carrer de Pacs tombava a l'esquerra fins agafar l'avui encara existent camí de la Bleda, que surt de la Ronda de Santes Creus. Clar que només és una hipòtesi, però fins a trobar-ne una altra millor penso que pot ser molt aproximada a la realitat.

Deixant aquestes últimes precisions, ja he dit que, de manera general, el recorregut de la via Morisca era per Sant Cugat Sesgarrigues, Vilafranca i la Bleda. Per tant, Antoni Margarit l'encerta en dir que passava per Sant Cugat i probablement també per Sant Sebastià dels Gorgs, però en canvi s'equivoca quan la desvia cap a Sant Pere Molanta, la Plana Rodona i Olèrdola. I Pere Giró s'equivoca quan diu que des de Sant Sadurní seguia fins a La Granada, Vilafranca i l'actual carretera N-340. En realitat, abans de Vilafranca passava més al sud que el que diu Giró i després de Vilafranca anava cap a la Bleda, i si se'm permet una suposició que caldria estudiar i fonamentar molt més, sembla que el recorregut més adequat hauria de ser per La Múnia, Sant Marçal, Leger, Saifores, Santa Oliva i el Vendrell.

Notes

(1) Antoni Massanell Esclasans: Dues capelles no inventariades, a "Olerdulae" nº 28 (abril-juny de 1985) pag. 20.

(2) Antoni Massanell Esclasans: Les creus de terme vilafranquines (1), a "Olerdulae" nº 19-20 (gener-juny de 1983) pag. 13.

(3) El sentit de suau, fluix, de la paraula moll (que és paral·lel al del castellà muelle, i que ve de la paraula original llatina mollis, que vol dir el mateix) és encara vigent al Camp de Tarragona, la Conca de Barberà, l'Ebre, Maestrat, Mallorca i Eivissa (vegi's el Diccionari Català-Valencià-Balear, vol. 7 pag. 519 i s.). Joan Coromines en el Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana, insisteix que la identificació de moll amb mullat és una confusió moderna pròpia del català central, si bé no dóna la cronologia d'aquest canvi semàntic i només insisteix que "la llengua literària faria bé de posar-hi resistència i dir, per exemple, més aviat roba mullada que roba molla".

(4) En el llatí vulgar i en les llengües romàniques derivades els adjectius llatins clàssics de dues terminacions es van convertir en adjectius d'una sola terminació, per tant invariables. Així, per exemple, facilis-e ha donat en català l'adjectiu fàcil, que no té forma femenina diferent de la masculina. Mollis-e era un d'aquests adjectius i per tant antigament feia servir moll tant per al masculí com per al femení. Amb el pas del temps, per assimilació amb els adjectius que sí que tenen forma femenina, en va adoptar una, molla, que segons Coromines no apareix abans del segle XIV. El mateix passa amb l'adjectiu fort, que primitivament no tenia la variant moderna femenina forta. I és per això que la família del sant Ramon penedesenc fos Penyafort i no Penyaforta. És a dir es deia fort encara que es tractés d'una penya.

(5) Dec informació sobre l'existència de molts del textos citats en aquest treball al fitxer toponímic de Vicenç Carbonell i Virella a qui manifesto el meu agraïment.

(6) "Llibre Blanch" de Santas Creus, per Federico Udina Martorell, Barcelona (C.S.I.C.) 1947, nº 1.

(7) Vegi's Ignasi Mª Muntaner, El terme d'Olèrdola en el segle X segons el document de dotació de l'església de Sant Miquel, Vilafranca (Institut d'Estudis Penedesencs) 1995. Especialment els capítols 9 al 13.

(8) Federico Udina Martorell: El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X, Barcelona (C. S. I. C.) 1951, nº 185.

(9) Vegin-se altres exemples a Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae, Barcelona (C. S. I. C.) des de 1960, pag. 123
(10) UDINA, El Archivo Condal, nº 188.
(11) UDINA, El Archivo Condal, nº 189.
(12) UDINA, El Archivo Condal, nº 192.
(13) DIVERSOS AUTORS: Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona de Ramon Borrell a Ramon Berenguer I (3 vols), Barcelona (Fundació Noguera) 1999, nº 143.
(14) Els pergamins de l'Arxiu Comtal, nº 143.
(15) Els pergamins de l'Arxiu Comtal, nº 25 i 29.
(16) Els pergamins de l'Arxiu Comtal, nº 487 i 488.
(17) ÀNGEL FÀBREGA I GRAU: Diplomatari de la catedral de Barcelona, vol. I, Barcelona (Arxiu Capitular) 1995, nº 346.
(18) Vegi's MUNTANER, El terme d'Olèrdola..., pag. 84.
(19) És un mapa militar, signat l'any 1818 per Tomàs de Benavides, que porta per títol Croquis del camino de las Costas de Garraf, que comprende la distancia entre Villanueba y Geltrú, Sitjes, Torra Garraf y Torra Barona, como también la distancia desde Villanueba a Villafranca, (Madrid, Servicio Geográfico del Ejército, Sección de Documentación, referència 225) i que, en el tros que interessa aquí, es pot veure reproduït a FREDERIC MALAGELADA I BENAPRÈS, L'antic camí de les Costes de Garraf i el seu entorn, Sitges (Grup d'Estudis Sitgetans) 1985, entre les pàgines 61 i 63.
(20) Els pergamins de l'Arxiu Comtal, nº 25 i 29.
(21) Els pergamins de l'Arxiu Comtal, nº 25 i 29.
(22) Els pergamins de l'Arxiu Comtal, nº 487.
(23) Els pergamins de l'Arxiu Comtal, nº 488.
(24) Vegi's DIVERSOS AUTORS: Arqueologia, història i art de l'església de Sant Valentí de Les Cabanyes, Vilafranca (Ajuntament de Les Cabanyes) 1992, pag. 7 i 122.
(25) Els pergamins de l'Arxiu Comtal, nº 487.
(26) Els pergamins de l'Arxiu Comtal, nº 488.
(27) UDINA, El Archivo Condal, nº 185.
(28) L'evolució lèxica fou semitariu > semetariu > semedariu > semedario. Coromines al Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana, vol. VII pag. 783 cita altres exemples medievals de la mateixa paraula: semitario, semetario, sendario, semder, semedero.
(29) Els pergamins de l'Arxiu Comtal, nº 351 i 352.
(30) Vegi's ANTONI MARGARIT, Vers la veritat de la Via Augusta, a "Tothom" nº 582, Vilafranca del Penedès 1980.
(31) Vegi's PERE GIRÓ ROMEU, Identificación de algunas vías romanas del Penedès, a AA. DD.: Asamblea Intercomarcal del Penedès i Conca d'Òdena, Martorell (Bas) 1950, pag. 110 ss.
(32) DIVERSOS AUTORS: Del romà al romànic, Barcelona (Enciclopèdia Catalana) 1999, pag 107.
(33) JORDI PONS: Territori i societat romana a Catalunya. Dels inicis al baix imperi, Barcelona (Edicions 62), pag. 156.
(34) Els pergamins de l'Arxiu Comtal, nº 324.
(35) MUNTANER, El terme d'Olèrdola..., pag. 66 (vegi's 18 i 47).
(36) GIRÓ: Identificación de algunas vías, pag. 120.
(37) FEDERICO PALLÍ AGUILERA: La vía Augusta en Cataluña, Bellaterra (Universidad Autónoma de Barcelona) 1985, pag. 13 s.

Apèndix: Relació de documents en què s'esmenta la Vallmoll

7.I.975 · Venda de Galinde a Enneco Bonefilio: "in loco que vocant [...] Vallemolle [...] et [...] terras qui sunt ad Vallemolle" ("Llibre Blanch" de Santas Creus, nº 1)

5.XII.978 · Venda de Ioannes a Suniefredus: "in Vallemolle" (Cartulario de "Sant Cugat" del Vallés, editado por José Rius, Barcelona (CSIC) 1945, nº 131)

17.III.980 · Venda d'Ermengarda a Johane: "ubi dicitur Vallemolle [...] de oriente in ipso prado et in ipsa aqua [...] de circi in ipso semedario [qui] pergit ubique" (UDINA: El Archivo Condal nº 185)

7.II.981 · Venda d'Eles i Odesinna uxor a Gonnefredo i Trasemira uxor: "in locum que vocant Valemolle [...] de oriente in ipso torrente unde aqua discurrit" (UDINA: El Archivo Condal nº 188)
8.II.981 · Venda de Miro i Ermegarda a Gonnefredo i Trasemira uxor: "in locum que vocant Vallemolle

[...] de hocciduo in ipso torrente unde aqua discurrit" (UDINA: El Archivo Condal nº 189)

9.II.981 · Venda d'Ihilo a Gonefredo: "in locum qui vocant Valle Molle" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 1)

21.V.981 · Venda de Radulfo i Ello uxor a Gondefredo: in loco que vocant Vallemolle [...] de circio in ipsa via" (UDINA: El Archivo Condal nº 190)

2.I.982 · Venda de Geramias Micharro i Frugelde uxor a Gondefredo: "ubi vocitant Vallemolle [...] de occiduo in ipso aquaducto" (UDINA: El Archivo Condal nº 192)

2.I.982 · Venda de Fruilo a Gondefred: "ubi uocitant Ualle Molle" (Diplomatari de la catedral de Barcelona nº 138)

10.I.982 · Miro i Ermangarda uxor a ??: "in loco qui vocant Valllemolle" (UDINA: El Archivo Condal nº 193)

21.XI.982 · Venda de Desiderio i Aurizelle uxor a Gondefredo: "ubi dicunt Ualle Molle [...] de circi in uia qui pergit ad Sanctam Dignam" (Diplomatari de la catedral de Barcelona nº 143)

19.V.983 · Venda d'Ennego Bonefilio a Gondefredo: "in locum que uocant Ualle Molle" (Diplomatari de la catedral de Barcelona nº 146)

21.VII.983 · Venda d'Eldevonso i Graciosa uxor i de Bonusommo i Cixilo uxor a Gondefredo: "in loco que vocant Vallemolle" (UDINA: El Archivo Condal nº 195)

5.X.983 · Venda de Galindo a Gondefredo: "in locum que uocant Ualle Molle [...] de parte orientis in uia" (Diplomatari de la catedral de Barcelona nº 147)

4.XII.983 · Venda de Radulfo i Kuscha uxor a Gondefredo: [Vallmoll ?] (UDINA: El Archivo Condal nº 196)

26.III.984 · Venda de Rihela i Ermegodo uxor a Condefredo: "in locum que dicunt Valemolle" (UDINA: El Archivo Condal nº 198)

20.IV.984 · Venda d'Eulalia i Aico Rosello filius a Gonnefredo: "in locum qui vocant Vallemolle" (UDINA: El Archivo Condal nº 199)

25.V.984 · Venda d'Oretelle a ??: "ubi dicunt Vallemol" (UDINA: El Archivo Condal nº 200)

22.X.984 · Venda d'Ennego Bonefilio a Gondefredo: "in locum que dicunt Vallemolle" (UDINA: El Archivo Condal nº 202)

20.I.987 · Venda de Maria a Iovanes: "in Vallemolle" (UDINA: El Archivo Condal nº 205)

22.XI.992 · Venda d'Ermenricus i Fruga i Olobeta a la domum Sancti Cucufati: "in locum que dicunt Valle Mollis" (Cartulario de "Sant Cugat" nº 290)

1.II.996 · Venda de Miro i Ermengarda uxor a Matofredo: "in Ualle Molle" (Diplomatari de la catedral de Barcelona nº 276)

20.V.996 · Venda de Ballofredus a Enego Bonofilio: "in locum que dicunt Valle Molle" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 22)

20.V.996 · Venda de Bonifilio Ennegone a Matfredo: "in loccum que dicunt Valle Molle" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 23)

25.VI.996 · Venda d'Eldefredus i Ermengarda uxor a Durandus i Senior uxor: "in locum que deicunt Val Mole [...] de circi in ipsa calciata [...] de orient in Palacio Moronta [...] de meridie in Sancta Digna [...] de occiduo in turre Delane" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 25)

31.VIII.996 Venda de Senior a Durandus viro meo: "in loco que dicunt Walle Molle [...] de oriente in Palacio Moronta [...] de meridie in Sancta Digna [...] de occiduo in ipsa Turre Delane" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 29)

18.VI.997 Venda d'Albarigo i Onorada uxor i Florisinda filius a Matofredo: "in loco ubi dicunt Ualle Molle" (Diplomatari de la catedral de Barcelona nº 311)

31.VII.997 · Venda de Gilmono i Ichelo uxor a Matofredo: "in loqo que dicunt Ualle Molle" (Diplomatari de la catedral de Barcelona nº 314)

4.VI.1000 · Venda d'Ermengarda i Fruio filius a Matfredo i Trasmira filia: "prope loccum que uocant Sancta Digna, iuxta uocitatum locum Ualle Molle" (Diplomatari de la catedral de Barcelona nº 346)

4.V.1019 · Venda de Teudisi a Geribert: "in locum que dicunt Valle Mollis" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 141)

17.VI.1019 · Venda de Daniel i Amaltrude uxor a Gueriberto i Chixol uxor: "in locum que dicunt Val Molle [...] de oriente in medio prado unde aqua discurrit per tempus pluviarum" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 143)

19.VI.1019 · Venda d'Amelio i Ermesinda uxor a Gueriberto i Chixol uxor: "in locum que nuncupant Val Molle" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 144)

22.X.1021 · Venda de Guitardus a Bernardo: "qui est in Valle Mollis" (Cartulario de "Sant Cugat" nº 481)

5.XI.1041 · Venda d'Adaleidis a Reimundi: "in Valle Molle" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 293)

23.IV.1048 · Venda d'Oriosa i Ollesendi filius a Geribertus i Quixol uxor: "ubi vocitatu Valmol" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 343)

5.IX.1049 · Venda de Quixol a Amalrig i Egilsendis uxor i Rodger: "ubi dicunt Valmol [...] de circi in ipsa strada que pergit ubique" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 351)

27.X.1049 · Venda d'Amalrico i Engisellis uxor i Rodgario a Bermundo i Ermesindis uxor: "in loco que dicunt Vallemollis [...] de parte circi in ipsa strada qui pergit ubique" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 352)

5.V.1055 · Venda d'Oriosa a Berengario: "in locho vocitatum Valle Mollis" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 452)

25.II.1057 · Venda de Remondus Agulione i Adaletus uxor a Berengerus Guadallus: "in locco que vocant Valmolon [...] de meridie ad Sancta Digna [...] de occiduo in torre qui fuit de Dela [...] de circi in ecclesia Sancti Valantini vel in pugo de Castelmocii" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 487)

25.II.1057 · Venda d'Elliardis a Berengarius Guadallus: "in Valmolo [...] de meridie ad Sancta Digna [...] de occiduo in ipsa torre qui fuit de domno Dela [...] de circi in ecclesia Sancti Valantini vel de Castelmocii" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 488)

5.IX.1066 · Venda de Guidenel a Riculfi i Stephania uxor: "in Valmol" (Els pergamins de l'Arxiu Comtal nº 677)

28.VIII.1070 · Venda al comte d'algunes terres, cases, vinyes i corrals: "Valle Mollis" (F. MIQUEL: Liber Feudorum Maior, Barcelona 1945-1947, nº 317)

17.V.1079 · Conveni entre els dos comtes per a la divisió de terres i castells des del Llobregat al Besós en el qual Vallmoll passa a poder de Ramon Berenguer II (A. AULÈSTIA: Història de Catalunya, vol. I, Barcelona 1887, pag. 207; Q. G.: Vilafranca del Panadés antigua y moderna, Vilafranca 1872 pag. 22)

9.IX.1080 · Venda de Remundus Seniofredi a Sancti Cucufatis martiris: "in Vall Mol" (Cartulario de "Sant Cugat" nº 702)

29.VI.1084 · Venda de Petrus a Raimundo Seniofredi: "in loco vocitato Valle Mollis" (Cartulario de "Sant Cugat" nº 732)

1158 · Donació del comte i Ramon fill a Petro Gauçberti i fill d'un mas: "loco quo vocant Vallmoll" (A. VIRGILI: Diplomatari de la Catedral de Tortosa, Barcelona (Fundació Noguera) 1997, nº 86)

1180 · Venda de Guillelmus Gaubertus i Ermesendi uxor i Pere, Arnal, Elisendis i Ermengarda filia

a Bernat Carbonello i Giberti: "in locco vocatur Valmol" (Diplomatari de la Catedral de Tortosa, nº 320)

1184 · Llicencia per a vendre o empenyorar donada pel rei a Gibert de Tortosa: "illum mansum de Valmol" (Diplomatari de la Catedral de Tortosa, nº 373)

1192 · Girberto de Tortosa passa a cens a Berenguer d'Estanyol: "mansum quod vocatur Jacob" que limita a ponent amb "turre ortarum de Villafranca" (Diplomatari de la Catedral de Tortosa, nº 471)

25.VIII.1204 · Permís per a construir un forn de Berenguer i Pere de Vilafranca i Dalmau de Canyelles castlà a "Bernat de Vallmoll" (A. COY: Sant Joan de Vilafranca, pag. 44 s)

26.XI.1204 · Venda de Berenguer de Vilafranca a Pere d'un forn de Pere Sarto i "Bernat de Vallmoll" (A. COY: Sant Joan de Vilafranca, pag. 44 s)

8.XII.1223 · Transcripció d'un cens, escrivà "Bernardi de Vallimolli" ("Llibre Blanch" de Santas Creus nº 54)

21.V.1232 · "Bertran de Vallmoll" (E. FORT: Sant Bernat Calbó abat de Santes Creus i bisbe de Vic, 1979, pag. 39)

1237 · Un "Bertran de Vallmoll" a Vilafranca (A. COY: Sant Joan de Vilafranca, pag. 45)

16.VII.1303 · Visita episcopal a l'església de Sant Valentí [de les Cabanyes]: "Berengarius de Valmol" (AA. DD.: Processos de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, vol I, Barcelona (Generalitat) 1984, pag. 69)

9.IV.1319 · Conflicte entre Ferrer de Manresa i súbdits del comte de Cardona: "locum de Vallmoll" (AA. DD.: Notícia de la Geltrú sota dominació de Ferrer de Manresa (segle XIV), a Miscel·lània Penedesenca 1988, Vilafranca (Institut d'Estudis Penedesencs) 1989, pag. 146)

4.VIII.1325 · Llista de preus del Llibre del Batlle de Vilafranca: "Berenguer de Vallmoll" (A. MASSANELL: Notes sobre els preus de l'ordi i el forment a la Vilafranca de 1325, a Miscel·lània Penedesenca 1987, Vilafranca (Institut d'Estudis Penedesencs) 1988, pag. 68)

1362 · Comta ordonat per la marmessoria de madona Agnès: "capella Sent Paul de Vallmoll" (A. MASSANELL: Testament de Pere Febrer, a Miscel·lània Penedesenca 1981, Vilafranca (Institut d'Estudis Penedesencs) 1981, pag. 133)

1425 · "lo castell de Vallmoll" (Capbreu 1425 pag. 247)

1427 · Capbreu dels aniversaris: "Sent Pol de Vallmoll" (A. MASSANELL: Testament de Pere Febrer, a Miscel·lània Penedesenca 1981, Vilafranca (Institut d'Estudis Penedesencs) 1981, pag. 133)

s XV · "Vallem Mollem" (E. FORT: El senyoriu de Santes Creus, 1973, pag. 176)

1676 · Ramon de Copons capbreva una peça de terra a la partida de Vallmoll (Arxiu Mq Moja, lligall 29)